

תחקיר מיוחד!

מנחם מענדיל רוזנבוים

וכל שרץ העורף

החגב - בדרך לתפריט השגרתי בין רכיבי המשקאות, או שמא מוקצה מחמת איסור ומחמת מיאוס גם יחד?!

הַאַרְץ. אֶת אֱלֹהֵי מַהֵם תֹּאכְלוּ, אֶת הָאֲרֶבֶה לְמִינֹהוּ, וְאֶת הַסְּלֵעִים לְמִינֵיהֶוּ, וְאֶת הַחֲרָגָל לְמִינֵיהֶוּ, וְאֶת הַחֲגָב לְמִינֵיהֶוּ.

כפי המפורט במסכת חולין (סג:), יש 800 (!) מיני חגבים, אך 8 מינים בלבד התירה התורה. ארבעה המנויים בפסוק, ועוד ארבעה שהתורה מרמזת עליהם בתיבת 'למינהו' שבכל מין, והמה צפורת כרמים, יוחנא ירושלמית, עצרוניא ודובנית. כללם של דברים כפי העולה מסוגיית הגמרא שם (סו. -10), יש 3 סימנים עיקריים הנדרשים לאכילת חגב: שיהיו לו ארבע רגליים, ארבע כנפיים החופים רוב אורך גופו ורוב היקף גופו, ושתי כרעיים שהוא מנתר בהן. לצד זאת, נוספה הדרישה שיהא שמו 'חגב' (שם נט.).

סלע המחלוקת: מיקומם של הכרעיים

האוסר - האוה"ח הק' חורץ את פסק דינו לאיסור

"...פירשתי והפרשתי כל יחידי בני עירי מהם ואסרום, ואחד מהם שלא שת לבו לדבר זה הראוהו בחלום שהיה אוכל שקצים ורמשים, והעירוהו כי הוא הארבה שאכל בו ביום!..."

סלע-מחלוקת בהבנת מראהו של החגב, נסוב אודות ביאור לשון התורה 'אֶשֶׁר לוֹ כְּרַעִים מִמַּעַל לְרַגְלָיו'. רש"י הקדוש, הן בפירושו על התורה והן בפירושו למסכת חולין, מציין שכרעיים אלו מוצבים סמוך לצווארו של החגב. כלומר, פירושן של התיבות 'ממעל לרגליו' הוא שמיקומן של הכרעיים בגוף החגב הן בקדמת הרגליים, לפני נקודת התפצלותן מן הגוף.

לאור דברים אלו, יצא רבנו ה"אור החיים" הקדוש באיסור גורף על אכילת החגבים המצויים, בטענה שאלו אינם עומדים בדרישת הממעל לרגליו, שכן קרסוליהם אינם יוצאים בסמיכות לצוואר. בפרשת שמני כותב הוא באזהרה חמורה: "כל ירא וחרד ירא ויפחד לבל ישיט ידו לשקץ זה, וימחה בשולחני יד". ואף מוסיף דבר מופלא עד מאד: "והנה מיום שנשמעו דבריי במערב ופירשו מהם רבים, לא נגע ה' עוד במכה זו ולא נראו זה יותר מי"ב שנה, כי תורה ומעשים טובים כתרים בפני הפורענות".

בדבריו מתייחס ה'אור החיים' הקדוש לטענה כי אין מצוי בעולם שום חגב שכרעיו יוצאים ממש בסמיכות לצווארו, ומשכך הניחו גדולים מסוימים שהפסוק מתפרש באופן אחר, והוא שולל טענה זו

שבמשך 11 חודשים בשנה המוצר אינו זמין. חברת 'חרגול פודטק' פיתחה שיטות גידול 'בשבי', שמאפשרות לגדל במהירות, בהיקפים גדולים מאוד ובתנאים סניטריים מוקפדים מספר זנים של חגבים, ולשווקם לכל אורך השנה. הגידול נעשה בחוות גידול מסחרית, ראשונה מסוגה בעולם, במושב אליפלט בגליל העליון.

"מייסדי החברה זיהו גל עולמי של חברות סטארט-אפ המבקשות למצוא תחליפי חלבון זולים ויעילים לייצור וידידותיים בהרבה לסביבה ביחס לבשר. זאת, בין היתר, על בסיס צמחים, אצות, בשר מעבדה וחרקים. בהקשר זה, לחגבים יש יתרונות מובהקים על פני שאר התחליפים - הרכב תזונתי עדיף (מעל 72% חלבון במוצר הסופי); טעם ניטרלי של אבקת החלבון המופקת מהם, שמאפשר לתעשיית המזון שימוש נרחב; ונטייתם להתלהק - שעל בסיסה, בין השאר, פיתחה חרגול את השיטה לייצור מסחרי המוני שלהם.

בפרשתנו נשנו דיני האסור והמותר מבין עולם החי, ביניהם נאמר "וכל שרץ העורף טמא הוא לכם לא יאכלו". רש"י כבר מציין שמדובר בחרקים ובחגבים הטמאים, שכן בפרשת שמני נתבאר שיש שרצי עוף המותרים באכילה, כנאמר: "אך את זה תאכלו מפל שרץ העורף, ההלך על ארבע אשר לו כרעיים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ. את אלה מהם תאכלו, את הארבה למינהו, ואת הסלעים למינהו, ואת החרגל למינהו, ואת החגב למינהו".

מסתבר, כי בעבר היה החגב הכשר עולה על שולחן מלכים. כאשר סח יצחק אבינו לעשיו בנו על המאכלים שהובאו לו זה עתה על ידי אחיו יעקב, אמר לו שטעם בו 'טעם כל מעדנים שבעולם', ומנה לו בין היתר 'טעם חגבים'. כך מפורש במדרש רבה (ב"ר פס"ו): "ואכל מכל, רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר מכל מה שנברא בששת ימי בראשית. רבי נחמיה אומר מכל טוב שהוא מתקן לעתיד לבוא. אמר לו (עשיו ליצחק): עקרו של דבר מה האכילך, אומר לו (יצחק לעשיו): איני יודע, אלא טועם הייתי טעם פת, טעם פשר, טעם דגים, טעם חגבים, טעם כל מעדנים שבעולם". כך גם נראה בדברי רבותינו, שבזמניהם היה החגב הטהור משמש לאכילה (יעוין שבת צ:).

בפועל, במהלך הדורות השתמרה המסורת אודות המין הכשר רק אצל בני ארצות אפריקה, ובמרכז קהילות הקודש בתימן ובמרוקו, ואילו ליוצאי ארצות אירופה נשמע כל העיסוק בחגבים כדיון כה רחוק ובלתי-מעשי, עד שרובנו המכריע אינו רואה את עצמו מקרב לשפתיים את היצור הדוחה בשום סיטואציה שהיא. כל הנידון אם המסורת התימנית מכשירה את החגב גם לבני הקהילות האחרות, נראה כמשא ומתן תורני 'להלכה ולא למעשה'.

אך מתברר, כי ההתפתחויות האחרונות 'מבשרות' שייתכן כי החגב הכשר עומד להיות מוצב על מדפי הסופרמרקטים בעתיד הקרוב, כמוצר שיגרת לחלוטין המעורב בשקט בתוך מכלול הרכיבים שבבקבוקי המשקאות הקלים, או סתם כ'חטיף' תמים... חברה חדשה בשם 'חרגול פודטק', הממוקמת במושב אליפלט שבצפון, זיהתה פוטנציאל כלכלי אדיר בחגבים. לדבריהם, יש סגולות תזונתיות ייחודיות בחגב, ואלו כבר מפתחים אבקה מיוחדת המופקת מהחגב ומשמשת מפעלים רבים בארה"ב...

כך הם מפרטים בפרסומי החברה: "חרגול פודטק" פיתחה שיטה לייצור המוני של חגבים למאכל, שמשמשים כמקור חליפי וזמין לחלבון, וכן ליסודות תזונתיים חשובים נוספים כמו ברזל, אבץ ואומגה 3-6. החך המערבי המצוי נרתע באופן אינסטינקטיבי, אבל לחגבים יש שוק ענק במרכז אמריקה, אפריקה והמזרח הרחוק, שמוערך ביותר ממיליארד בני אדם, הצורכים חרקים אלו על בסיס קבוע. גם השווקים באירופה ובצפון אמריקה מתפתחים בהתמדה על רקע סגולותיהם התזונתיות, הבריאותיות והסביבתיות של החגבים.

"הבעיה בשיטה המקובלת כיום להשיג חגבים, איסוף בטבע, היא

"בימים אלו מתחילה החברה לשווק את מוצריה לשוק האמריקאי: אבקת חלבון, שמשמשת לחטיפי אנרגיה, משקאות ייעודיים, וכתוסף למאכלים תעשייתיים שונים, וכן חגבים שלמים למאכל, שגדלים בחווה באלפלט".

התפנית המסתמנת התרחשה לפני שבועות מספר, כאשר מנהלי החברה פנו אל הגר' רצאבי שליט"א, ראש בד"ץ "פעולת צדיק", ובחנו אפשרות לקבלת חותם הכשרות על תוצרת המפעל. לעת עתה מצוי העניין בשלבי בדיקה מתקדמים בכדי לוודא שהחגבים כולם עונים על כללי המסורת ועומדים בדרישות ההלכה, וייתכן כי לא ירחק היום והללו ישווקו בכשרות התימנית המהודרת...

לאור זאת פנינו לחקור את עיקרי הדברים ממקורן, ולהבין מה טיבה של המסורת של בני תימן והאם יש בכך פתח גם לבני שאר קהילות הקודש שאצלם לא הייתה קיימת המסורת על סימני הכשרות של החגב הטהור.

■ ■ ■

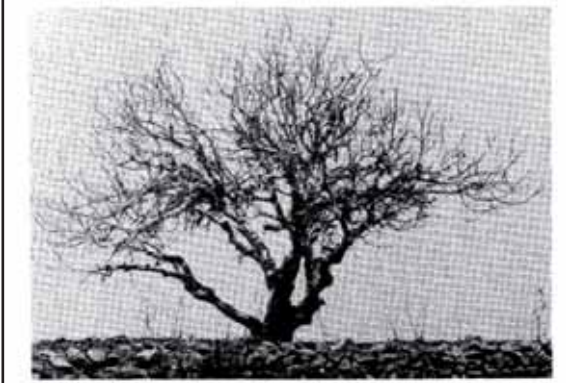
ובכן, בתורה הקדושה נתבאר שיש 3 תנאים לכשרותו של חגב: "ההלך על ארבע אשר לו כרעיים ממעל לרגליו לנתר בהן על

נחוה קידה במודים דרבנן קדם הגאון הגדול רבי יצחק רצאבי שליט"א, רבה של קהילות תימן, ראש בית דין "פעולת צדיק" ובעל "שולחן ערוך המקוצר", שניאות להעביר עין עיונו על המאמר ולהחכימו בפרטי מסורת בני תימן

והרמב"ם והרא"ש והרשב"א והרמב"ן והר"ן ורובנו ירוחם והטור

עץ תאנה לפני המכה (תרע"ה)

עץ תאנה אחרי המכה (תרע"ה)

עץ תאנה בעיר רחובות לפני פשיטת נחיל ארבה ולאחריה

רי שלחן ערוך המקוצר סימן קל"ד

נקראים חגבים. והואיל שעלולה מסורת זו להשתכח, כיון שבזמנינו מתחכמים להשמיד אותם בעודם באקם למנוע את הגזק העצום שהם גורמים לשדות, לפיכך אביא כאן את צורתו למען ידעו דור אחרון בנים יולדו, וזה הוא:

קטע מתוך 'שולחן ערוך המקוצר' להגר"י רצאבי, בו מנציח לדורות את צורתו של החגב הכשר

ומרן, וכולהו רבוותא אשר בית ישראל נשען עליהם, דליסתום לה סתומי. מה זה היה להם למנות בסימני טהרה ארבעה סימנים דייקא, הווה להו למימינו ולומר שיהיו קרסוליו סמוכין לצווארו.

מכוח תמיהתו זו מסיק הוא כשיטת המתירים את החגב, ואילו את תיבות הפסוק 'ממעל לרגליו' שפשרן עומד בקוטב המחלוקת, מפרש הוא בבהירות רבה: "מאי דקאמר קרא 'ממעל לרגליו'

ואחר טענה נוספת חורף הוא את פסק דינו לאיסור, ומספר על מאורע מופלא: "פירשתי והפרשתי כל יחידי בני עירי מהם ואסרום, ואחד מהם שלא שת לבו לדבר זה הראוהו בחלום שהיה אוכל שקצים ורמשים, והעירוהו כי הוא הארבה שאכל בו ביום!".

חכמי תימן ומרוקו: הכרעיים מתרוממות בניתור מעל הרגליים

כאמור, מתבססת עיקר טענתו של ה'אור החיים' הקדוש על דברי רש"י שקבע כי 'מעל לרגליו' פירושו שהכרעיים יוצאים סמוך לצווארו. ואולם, רבים מחכמי אפריקה, הן רבניה של מרוקו - מקום משכנו של ה'אור החיים' הקדוש והן חכמי תימן, לא קיבלו סברתו זו. גם הללו נתלו באילנות גדולים, בהוכיחם שמרבית הראשונים זיהו את החגב שבתורה עם המין המוכר שהיה מצוי ביניהם וקרוי עד היום 'ג'ראד', מין שהמסורת האפריקנית מעבירה דור אחר דור את דבר היתרו, ובמין זה אין הכרעיים יוצאים בסמיכות לצוואר אלא בהמשך הגוף.

בולט ביניהם הגאון רבי יחיא קורח, בעל ה'מרפא לשון', שהתחקה ביסודיות אחר פירושי הראשונים והעלה על הכתב בספרו פרשת שמיני את שלל המובאות שהעלה בחכתו, עוד מראשית ימי הגאונים. רבי סעדיה גאון, לשם דוגמה, מתרגם את הפסוק בשמיני 'אלגראד'. כך גם רב האי גאון בפירושו על הגמרא במסכת שבת (ז:)

המתירים - רבני תימן מתירים

"...הללו נתלו באילנות גדולים, בהוכיחם שמרבית הראשונים זיהו את החגב שבתורה עם המין המוכר שהיה מצוי ביניהם וקרוי עד היום 'ג'ראד', מין שהמסורת האפריקנית מעבירה דור אחר דור את דבר היתרו, ובמין זה אין הכרעיים יוצאים בסמיכות לצוואר אלא בהמשך הגוף..."

ושאלתי עוד מקצת זקנים שהיו מצויים אצל מורי הרב הנזכר אם שמעו ממנו יסוד היתר זה, והגידו לי שאמר להם שמעולם לא פשטו ידיהם בהם לאוכלם אלא בשנת הרעב - לא תקום צרה פעמיים - שהיה רעב גדול ופשטו ידיהם בהם, ומאז ועד עתה לא זזה ידיהם מהם.

"עוד שאלתי לאנשי המזרח אם נוהגים היתר במקומן במין זה, ואמרו לי שהם להם כשאר רמשים ומעולם לא נשמע להם היתר בהם. וכל זה לא הספיק לי לגזור אומר לאסור, עד שעמדתי על עיקרן של דברים".

וכאן עובר ה'אור החיים' הקדוש לטענתו המרכזית, שהחגב המצוי אינו עולה בקנה אחד עם תיאורו של רש"י 'מעל לרגליו' היינו שהכרעיים מצויים בקדמת גוף החגב. "ואין לומר שמין זה של הקרסוליים סמוך לצוואר אינם במציאות בעולם כמו שאומרים קצת חכמי דורנו, זה שיבוש, אטו מי איכא איש ידיע כל מיני חגב?! הלא אחר האמת אין אנו יודעים מכל המינים?"

ומוסיף ה'פרי תואר' נתן הפכי: "ועוד הגידו לי כי תלמיד חכם אחד עבר בימים שלפנינו ומצא חגב אחד בסימן הנזכר, שהיו לו קרסוליים סמוך לצוואר!" מתברר אפוא, כי מין כזה בהחלט קיים במציאות.

החגב שהגיע אל מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א

מרן הגר"ח קנייבסקי והחגבים

הדין שעסק בו. ובספר 'בית אימי' מאת הרבנית צביה בת הגר"ח שליט"א שיצא זה לאחרונה, מפורט מגוף ראשון השתלשלות הדברים. הגר"ח התקשה בהבנת מראה סימני החגב, וביקש את בתו לגשת למורה לטבע שהתגוררה בסמוך ולבקש ממנה ספר העוסק בעניין. עד ששבה הבת והספר המבוקש בידה, כבר לא היה צורך בו... אביה הגדול עמד והתבונן בשימת לב בחגב של ממש, אמתי לחלוטין, שפשוט נחת לצדו בדומייה וכמו הזמין להתבונן במבנהו ולברר את העניינים מקרוב...

בספר 'מנחת תודה' להרב גדליה הווינגסברג, מסופר שמרן שר התורה הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א אמר שיש הנהגה מיוחדת משמים ללומדי התורה שמסייעים להם בכל הנצרך ללימודם, וסיפר על עצמו, שכאשר עסק בחיבור קונטרס 'קרני חגבים' התקשה באחד הפרטים במראהו של החגב הנצרך להבנת ההלכה על בוריה, ובדיוק באותן דקות נודמן חגב לביתו ונפשטו לו ספיקותיו.

והסמך לזה את המובא ב'הגהות מיימוניות' (פ"א מהלכות מאכלות אסורות אות מ) על הר"י, שכשעסק בדיני עופות בא למקום מושבו עוף אחד הנקרא קו"ץ ומצאוהו שקורקבנו נקלף ונתחורר לו

הכוונה שכשהוא עומד בארץ ומחזק את עצמו לקפוץ הוא מגביה את הקרסוליים הללו והן עומדות בגובה למעלה, ורגליו נשארים למטה תחת גווייתו, והיינו ממעל לרגליו לנתר בהן, שעומדות בגובה למעלה מרגליו".

הראיות: מ'גמל שלמה' ועד לצרצר לילי

רבים של עדת תימן בארה"ק, הגר"י רצאבי שליט"א, מציין בספרו "עולת יצחק" כי אכן כהיום דאדתפתחו תרעי דחוכמתא' כלשוננו, בדקו ומצאו שמתוך כ-20,000 סוגי החגבים הנמצאים על פני הגלובוס כולו לא אותר כלל מין חגב שקרסוליו סמוכים לצווארו, זאת מלבד פרט יחיד המוכר בשם 'גמל שלמה' שאכן קרסוליו יוצאות בקדמת גופו, אולם בוודאות גמורה אין זה החגב המותר, שכן כל שאר הסימנים העיקריים המפורשים ברורות בתורה ובפוסקים אינם נמצאים בו.

הוכחה מעניינת נוספת מסמיך הרב רצאבי, שבסוגיית הגמרא בחולין (סה): הועלתה הווה-אמינא להתיר את הצרצר שכן יש בו את כל סימני ההיתר של החגב, אך הגמרא מסיקה שמפני שאין שמו חגב הריהו אסור.

והנה, טוען הגר"י רצאבי, צרצר זה הוא לכאורה הצרצר המוכר והטרדן המצוי עד היום בימינו ומזכיר את קיומו בלילות טרופי-שינה. גם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א מציין בספרו 'קרני חגבים' שהצרצר המוזכר בגמרא הוא ה'שרץ הצועק ומצפצף בלילה', ומביא ששאל לבעלי הטבע ואמרו לו שלצרצר של ימינו יש אכן את כל סימני החגב.

ואם כן, הרי גם אצל הצרצר אין הקרסוליים יוצאות מקדמת הגוף לפני הרגליים, אלא ממש כמבנה של שאר חגבי הג'ראד. ואם הגמרא עצמה מעידה שלצרצר זה יש את סימני ההיתר וכל מגרעתו הוא בשינוי שמו, הרי לנו הוכחה שלא נדרש שיהיו הקרסוליים בחלק העליון---

כיתוב 'חגב' מוטבע בתוך גופו של החגב...

התנאי הנוסף המובא בגמרא ומוכרע לדינא, קובע שנדרש שיהא

"וַיִּסַּר מַעְלֵי רַק אֶת הַמְּוֹת הַזֶּה" - מדוע הארבה נחשב כמכת מוות?

כאשר ביקש פרעה להיפטור מן הארבה שהנחיתה מכת אובדן על יבולה של מצרים, השתמש בביטוי חריף המייחס לארבה תכונה קטלנית. **"אֶת הַמְּוֹת הַזֶּה"**. וכי מה יש בו בארבה שניתן להגדירו כמכת-מוות??

רבה של זאריז שבתוניסא, **חכם שלום הכהן**, מביא בספרו פרט מעניין בשם ספר **"עץ החיים"**, לפיו יש בארבה כוח ארסי המסוגל לסמא לעינו של אדם. לדבריו, הפסוק **"וְכִסְּהָ אֶת עֵינֵי הָאָרֶץ וְלֹא יִבְלֶה לְרֵאתָ אֶת הָאָרֶץ"** מורה גם על העיוורון שפשט בין המצריים עצמם, עד שלא יכלו לראות את הארץ לא רק מפאת שכוסתה בחגבי הארבה, אלא גם מפני שכושר הראייה ניטל מהם.

בכך, מסביר הוא גם את הפסוק **"וַיִּסַּר מַעְלֵי רַק אֶת הַמְּוֹת הַזֶּה"**. שהרי אמרו חז"ל (נדרים סב): **הסומא חשוב כמת...**

הסבר מעניין נוסף מופיע בכתבי יד ישנים של חכמי תימן, כפי שמוסר הגר"י רצאבי שליט"א. מרבית יהודי תימן אינם אוכלים את ראשו של החגב, כי כפי הידוע בלוטות הרוק שבפיו מכילים כעין ארס המדיף ריח שנועד להרחיק טורפים, וארס זה אינו מומלץ לאכילה. חוקרי טבע אף הסבירו תופעת מגיפה שפשטה בלולי תרנגולים במחוזות מסוימים, בכך שהתרנגולים אכלו כמות גדולה של חגבים והמיץ הארסי היה קטלני עבורם.

רמז לכך מצאו חכמי תימן בפסוק שלפנינו. **"וַיִּסַּר מַעְלֵי רַק אֶת הַמְּוֹת הַזֶּה"** - 'רק' ניוקד בניקוד חול"ם, 'רוק'... רוק זה הוא אכן מוות...

הגר"י רצאבי שליט"א בביקור במפעל 'הרגול פודטק'

שמו 'חגב'. רש"י כבר כותב בפרשת שמיני שכל ארבעת סימני הטהרה מצויין באותן שבינותינו, אבל מפני שנדרש שיהא גם שמו חגב **"וְזוּהוּ אִין אִינוּ יודעין להבדיל ביניהם"**. כן הביא זאת להלכה הט"ז בסיומן פ"ה: **"עכשיו נוהגין שלא לאכול שום חגב אפילו בידע ששמו חגב, לפי שאין אנו בקיאים בשמותיהן"**.

מאידך, בני קהילות תימן שסמכו על סיעת הרבנים דלעיל שחלקו על פסקו של האור החיים הקדוש והתירו את הארבה, החזיקו במסורת רציפה וברורה על מין ה'ג'ראד' המוזכר שהוא הוא החגב הנושא את השם המופיע בתורה, ואין כל בית מיחוש במאכלו.

פרט מעניין נוסף בזה דור אחר דור. בני תימן מצביעים על זהוה של הארבה המדברי' הכשר, שצורתו מתאפיינת במבנה האות ח'. זיהוי זה נמסר בדברות מאב לבנו ומרב לתלמידו כסימן היכר מובהק של המין הכשר, למרות שלא פורט כלל בפוסקים בין סימני הטהרה ההכרחיים.

הגר"י רצאבי שליט"א, שעמל להתחקות אחר שורש ופשר הדברים, גילה תחילה שאכן הדברים נובעים ממעיין טהור וכבר מופיעים במדרש עתיק שהיה מצוי ביד בני תימן ושמו 'מדרש הגדול', שם נאמר שרבי נחמיה מנה י"ד דברים בארבה, והאחרונה שבהם שכתוב ח"ת על לבו.

גם על מהותה של אות זו נאמרו השערות שונות, כאשר יש הרואים בכך אות ללשון הנביא יואל (ב, כה) **"וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת הַשֵּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאָרֶבָה הַיֵּלֶק וְהַחֶסֶל וְהַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בְכֶם"**, הווי אומר שהח' מרמזת על 'חילי הגדול'. יש שרמזו בכך את המילה 'חרם', כמו הארבה מוצב בשמתא ונידוי על החורבן שהוא מעולל.

והנה הרב רצאבי חשף כתב-יד ישן נושן שחיבר פירוש על הרמב"ם ולא נודע שמו, בו כותב (בערבית) שצריך שיהא שמו חגב, **"והוא מותר באיזה שפה שתהיה, ויש אומרים שיהא כתוב בחזה שלו ח"ת, או חגב"**.

מתברר אפוא, כי בעיון דקדקני בצורת החזה אפשר לזהות לא רק את האות ח', כי אם את כל המילה 'חגב' במלואה!

וכך כותב זאת הגר"י שליט"א: **"הקו העליון עם השניים העליונים שמימין ושמאל הם ח"ת, ומה שתחתיהם באמצע נראה כעין גימ'ל עומדת, ולמטה כעין ב"ת שוכבת, כי הבי"ת אינה צריכה עקב להבדילה מאות כ"ף, וסג"י שלא יהא שם עיגול אלא זוית כידוע. ואם כן זהו דבר נפלא, לולא שלא קיבלנוהו במסורת על פה וגם במדרשים לא נזכר"**.

עם זאת, בספר תשובותיו 'עולת יצחק' מדגיש הרב רצאבי שאין בכך נפקותא להלכה, ומפאת העניין שבהם נצטט את הקטע במלואו:

"גידלתי זה מקרוב כ"ב חגבים משני גוונים שהובאו אלי, בתוך כלי שקוף וסגור. מקצתם בגוון צהוב הנקרא בזמינו 'ארבה מדברי', ומקצתם בגוון שחור קצת הנקרא בספריהם 'חגב נודד', לעמוד מקרוב על עניינם וטיבם למען לא תאבד המסורת בדורנו זה מאתנו ומבנינו אחרינו.

"הראיתם לתלמידי חכמים ולזקנים רבים מבני עדתנו שהיו בעיר צנעא ודמאר ושאר מקומות בגלילות שונים הקרובים והרחוקים, וכולם הכירוהו מיד בטביעות עין וענו ואמרו זהו מין הארבה שהיינו אוכלים בתימן בלא שום ספק.

"ואף כשהראיתי להם כי החי"ת שבבטנו שונה בו מעט מאשר במין הצהוב, כי בצהוב צורתה ברורה יותר, לא היה נראה להם לחלק בזה, רק העיקר שיש חי"ת. ודבריהם נכונים, כי לא מצינו שום תנאי כזה בהלכה שיש חילוק בגוון, לא בגמרא ולא במדרשים ולא בפוסקים, ואין לנו אלא סימני הכשרות שאמרו רבותינו".

קהילות תימן והארבה

מדוע לא קבעו תענית כשמכת ארבה השמידה את היבול בתימן? וגם: הגר"י רצאבי שליט"א בפנייה פומבית מעל במת הגיליון התורני לליבון הסוגיה: האם המסורת של בני תימן מתירה את החגבים גם לשאר קהילות הקודש?

השאלה המתעוררת היא, האם מסורת זו המוחזקת אצל בני תימן מתירה את החגב אף לבני שאר קהילות הקודש מי"ב שבטי ישראל, או שמא יוצאי אשכנז וכדומה שרבותיהם הראשונים כבר כתבו לגבם שאין הם אוכלים שוב חגב מחוסר ידיעה - כפי שהובא לעיל, נחשבים כמי שנותקה לדידם המסורת ואין להם היתר.

בעיקרון של דברים, היו כאלו שטענו כי כהיום אין ניתן כלל לסמוך על מסורות ולנהוג היתר על פיהן בדברים שנצרכים למסורת. ה"דרכי תשובה" (סימן פ"ב) כבר כותב שיש מפקפקים על טיבה של המסורת בזמנינו, ומציין שהדברים אמורים בפרט לגבי סמיכת קהילות אחרות על מסורת רעותיהן.

רבינו הרא"ש, כותב בספר תשובותיו (כלל כ' סימן כ') "אני לא הייתי אוכל על פי מסורת שלהם, כי אני מחזיק המסורת שלנו וקבלת אבותינו חכמי אשכנז שהיתה התורה ירושה להם מאבותיהם מימות החורבן, וכן קבלת אבותינו ורבותינו שבצרפת, יותר מקבלת בני הארץ הזאת" - כאשר כוונתו לחכמי ארץ ספרד אליה נמלט בשל חמת המציק, בעת הדיפות אחר רבו המהר"ם מרוטנבורג.

ואולם, הגר"י רצאבי שליט"א טוען בשו"ת "עולת יצחק", שלא הרי שאר המסורות כהרי המסורת של בני תימן. הרא"ש בתשובתו מכוון לקבלה הספרדית, שטולטלה באותם ימים בגולה אחר גולה, אך לא כן קבלת בני תימן, שכידוע ומפורסם נשתמרה בצביונה ובמתכונתה מימות הבית כפך שמן בטהרתו, והקבלה הרציפה שבידה היא מסורת ישירה ושמורה שאין להטיל בה פקפוק.

כדוגמא, מפנה הגר"י אל סוגיית האתרוגים. "קרוב קצת לנידון דידן עניין האתרוגים התימניים, שבזמנינו שנתגלו לשאר קהילות ישראל לקחו ולוקחים מהם המהדרין מן המהדרין ועל צבאם ראשי אלפי ישראל הן האשכנזים והן הספרדים, אף על פי שמסורת האתרוגים שלהם הייתה שיהיו עם פלחים בפנים, וזאת כשראו שמסורת התימנים עולה עליהם עשר ידות ומבוררת טפי שהם בוודאי בלתי מורכבים".

ברם, יש שדקדקו בלשוננו של ה"ב"ח החיים" (סימן פ"ה סק"י) המקדיש דברים על "התימנים ההולכים לעיר אחרת או הבאים לדור בירושלים ת"ו מתורים לאכלם על פי המסורת שיש בידם", ומהם משתמע כי רק תימנים אלו יכולים להיאחז במסורת אבותיהם, ואילו שאר בני המקום אינם נהנים מן המסורת המתבררת.

התייחסות פרטנית יותר נמצאת בשו"ת "ימי יוסף" לרבי יוסף ידיד הלוי רבה של ארם צובא (יר"ד סימן ג). אחר פלפול ארוך בנידון מסיק הוא הלכה פסוקה: "אם נתברר לנו אפילו על פי מסורת קהילות תימן שזה המין אוכלין אותו והוא שמו חגב, אז יש לסמוך בפשיטות לאכלו. אך אם יעידו סתם שהם מקובל להם שהוא מין טהור ואוכלין אותו, אך לא ידעו ולא נתקבל להם אם שמו חגב או לא, אז ודאי אין לסמוך עליהם. אך מה שאוכלים הם אין למחות בידם".

כאמור, הרב רצאבי שליט"א מכריע בתשובתו ברורות שהמסורת התימנית מתירה את החגב לכל קהילות ישראל והכל יכולים לסמוך עליה בשופי, בהסתמכו עוד על שורת הכוחות מספרי הראשונים והאחרונים.

מדורות קדומים, שהארבה המפורסם העולה ריבוי עצום הנקרא בערבי 'גראד', מין חגב הוא וטהור, וכשייראה כנף ממנו ישמחו לקראתו... אף שהם מצירים על נזקו שאוכל את תבואת הארץ, חביבה להם הנאת שעתם"...
יש שהסבירו בכך את ההימנעות מקביעת תענית, שכן רגשי הצהלה שפשטו בקרב התימנים למראה ה'חטיף' החינמי השוטף את הרחובות נוגד בעליל לשוועת הישועה הנדרשת בצום ומספד...

העתקת המסורת התימנית לבני אשכנז

בפועל, כפי המפורט בארוכה בגוף המאמר, מחזיקים בני תימן ומרוקו במסורת ברורה ורציפה אודות מין החגב הכשר, ואוכלים אותו בשופי. נשוב לתיאורו של רבי יהוסף

התסריט האיום ביותר שהדריך את מנוחתם של החקלאים, היה מראהו של ענן ארבה. חכמינו קבעו במסכת תענית (כב.) ש"ארבה וחסיל - אפילו לא נראה בארץ ישראל אלא כנף אחד, מתריעין עליה", וכך נפסק בהלכה. הנביא יואל מתאר על פני פסוקים ארוכים את עוצמת החורבן שממית נחיל חגבים, ואומר (יואל א, ו): "כי גוי עץ על ארצי עצום ואין מספר, שניו שני ארבה ומתלעות לביא לו, שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה, חשף חשפה והשליך הלפינו שריגיה".

יכול הדבר להתרחש ביום קיצי בהיר ונינוח, האיכר יביט בסיפוק אל קמותיו הזקופות הנעות לאיטן במשב הרוח הנעים, ושום אות מקדים לא יכין אותו למחול-האימים שיגדע באחת את כל שנת עמלו. נחיל ארבה יפציע מאי-שם בשצף קצף וישחיר את כל פני האופק, לרגעים אחדים בלבד נחת בחלקת שדהו, וכעבור דקות בודדות יגביה שוב עוף

לנוכח הדין המעשי בדבר הענקת חותם כשרות לאבקת החגבים המתעתדת להתמזג בכוסות המשקה בעתיד הלא-רחוק,

מבקש הגאון שליט"א ראש בית הדין "פעולת צדיק" להעביר קריאתו על גבי הבמה הנכבדת של הגיליון התורני מבית 'המבשר' אל ראשי ואלופי ישראל יושבי על מדין ומשדדי עמקיה של תורה, ללבן אמיתה של תורה בדבר הסתמכות כלל קהילות הקודש על מסורת בני תימן בכשרות החגבים, ולברר כדת מה לעשות. ישוטטו רבים, ותרבה הדעת.

וימשיך הלאה בהותירו אחריו קרקע חשופה ונגוסה עד בלתי השאיר שריד...

הנה לשם המחשה, תיאור עסיסי מקולמוסו של התייר הנודע רבי יהוסף שווארץ, שעשה ימים ולילות בנדידה ברחבי הארץ בכדי לחקור את גבולותיה ומטמונותיה, ומעלה בספרו "תבואות הארץ" את חוויותיו בשופו בעינו נחילי ארבה אימתניים. באחת הפעמים היה זה 'ביקור' קצרצר למשך שלושת רבעי שעה 'קמצניים', ולא ארכו הימים וכהיום כן אז - גל פליטים מסוריה השכנה שהתדפקו על דלתות ארצנו בשוועם לסיוע הומניטרי, אך אז מדובר היה בתוצאה ישירה של נחיל הארבה הרעבתני: "בחודש אב באו לעיר יפו וסביבותיה מחנה גדול מערביים הנקראים 'עראב-אל-ענזיא' שוכני מדבר סוריא בין דמשק וחאלב, והם לאלפים ורבבות אין מספר, הם נשיהם ובניהם ומקניהם, כי אין להם לחם כי הארבה אכל כל פרי האדמה אשר סביבותיהם..."

אחר הקדמה זאת, מפליא להיווכח כי באחת המדינות שטעמו באופן חוזר ונשנה ברמה קיצונית מנחת זרועם של הארבה, הלא היא מדינת תימן, לא קבעו שום צום ותענית בראותם את נחילי החגבים מתקרבים באימתנות אל שדותיהם. רבי עמרם קורה, הרב הראשי האחרון בגולת תימן, כותב בספרו "סערת תימן" ש"מסורת וקבלה בכל נפות תימן